

Ἡ ἐλευθέρα βουλήσις καὶ ἡ λογικὴ τοῦ Ὑλισμοῦ.

Συμπρόσως πρὸς τὰ δόγματα τοῦ Ὑλισμοῦ αἱ ιδέαι καὶ αἱ πεποιθήσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουσιν ἐκ τῶν μηχανικῶν τοῦ ἐγκεφάλου κινήσεων αἰτινες ἔχουσι τὴν πηγὴν των εἰς τὰς ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων του ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων παραγομέναις ἐντυπώσεις. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ παρήχθη εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου ἡ ιδέα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῆς ἀναιρούσης τὸν μηχανικὸν αὐτοῦ ὀργανισμόν;

Ἐννοοῦμεν τὴν μόρφωσιν πεπλανημένων πεποιθήσεων περὶ ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων. Ὁ ἀνθρώπος παρατηρῶν τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐμόρφωσε τὴν ψευδῆ πεποίθησιν περὶ τῆς περιστροφῆς τούτου περὶ τὴν γῆν, ἅμα δὲ ἡ ἐπιστήμη κατέδειξε τὴν πλάνην ταύτην, ἡ ὀρθὴ ιδέα τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς ἀντικατέστησε τὴν ἐσφαλμένην. Ἀλλ' ἡ ιδέα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως πόθεν ἀρά γε ἠδύνατο νὰ ἐκπηγάσῃ;

Πάντα τὰ περιστοιχίζοντα τὸν ἀνθρώπον ὑπόκεινται εἰς τοὺς ἀπαραβάτους νόμους τῆς φύσεως καὶ τοῦ μηχανικοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ὕλιστῶν, κατ' οὐδὲν διαφέρει ὡς πρὸς τοῦτο τῶν λοιπῶν σωματίων ὑπαγόμενος εἰς τοὺς ἀναποδράστους τῆς ὕλης νόμους. Ἐν τοιαύτῃ θέσει πραγμάτων πῶς ἠδύνατο νὰ μορφωθῆ εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου ἡ ιδέα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως; Τίνι τρόπῳ ἡ σωματικὴ τοῦ ἐγκεφάλου μηχανὴ, ἡ κατὰ τοὺς ὕλιστάς παράγουσα τὰς κρίσεις καὶ ἀποφάσεις ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάσης ἀνωτέρας πνευματικῆς δυνάμεως, ἐδημιούργησε τὴν ιδέαν τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας; Καὶ ἐξωθεν καὶ ἔσωθεν οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει ἢ ὕλη, ἀνάγκη,

μηχανισμός. Τοιαύτη εἶνε ἡ διδασκαλία τῶν ὑλιστῶν. Ἀλλὰ τίς δύναμις καὶ ποῖον ἀντικείμενον προεκάλεσεν εἰς τὸν ἐγκέφαλον κινήσεις καὶ μεταβολὰς παραγαγούσας τὸ ἐν τῇ φύσει ἀνύπαρκτον, τὴν πνευματικὴν καὶ ἐλευθέραν βούλησιν; Πῶς δὲ οἱ ἐγκέφαλοι ἅπαντες τῆς ἀνθρωπότητος, καίτοι πρὸ εἴκοσι αἰῶνων μαθόντες παρὰ τῶν ὑλιστῶν ὅτι πλανῶνται, ἐξακολουθοῦσι παράγοντες τὴν αὐτὴν τῆς ἐλευθερίας ἰδέαν καὶ ὁμολογοῦντες ὅτι αἱ ἀποφάσεις καὶ βουλήσεις δὲν εἶνε προῖόν τῆς ἐνεργείας τῶν ἀλλὰ προῖόν δυνάμεως πνευματικῆς ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοῦ σώματος;

Τὰ συμπεράσματα τῶν σκέψεων τούτων θὰ ἐνισχυθῶσι καὶ θὰ καταστῶσι καταφανεστέρως ἐκ τῆς ἀναλύσεως σπουδαίου ψυχολογικοῦ γεγονότος.

Ὁ ἄνθρωπος δύναται ἐκουσίως νὰ ψευσθῆ καὶ ἀπαγγεῖλη προτάσεις ἐναντίας τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πραγματικότητος ἐν πληρεστάτῃ γνώσει καὶ συνειδήσει. Τὴν πρωίαν σὰς ἐπεσκέφθη εἰς τῶν φίλων μεθ' οὗ ἐπὶ μακρὸν συνδιελέχθητε. Μετ' ὀλίγας ὥρας ἐρωτήσατε ἐὰν εἶδατε τὸν ἐπισκεφθέντα ὑμᾶς φίλον. Συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν ὑλιστῶν ἢ εἰκὼν τοῦ φίλου εἶνε μηχανικῶς ἐντετυπωμένη ἐπὶ τοῦ μυελοῦ καὶ οὕτω διατηρεῖται εἰς τὴν μνήμην. Ἐπὶ τῇ γενομένῃ ἐρωτήσει τὰ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐγχαραχθέντα ἔχνη ἀφυπνίζονται, τίθενται εἰς ἐνέργειαν μηχανικὴν, ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῶν ὁμιλητικῶν ὀργάνων καὶ διατυποῦσι τὴν ἀπάντησιν. Ἀλλ' ὑποθέσατε ὅτι ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀποκρύψητε τὴν γενομένην ἐπίσκεψιν ἀρνεῖσθε ὅτι εἶδατε τὸν ἐπισκεφθέντα ὑμᾶς φίλον, καὶ ἐν πληρεστάτῃ γνώσει, παραμορφοῦντες τὴν ἀλήθειαν, ψεύδεσθε καὶ ἀπαντᾶτε ἀποφατικῶς εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν. Τῶν τρόπων ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐδημιουργήθη ψεῦδος μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν πραγματικότητα; Ὑπὸ τίνος δυνάμεως καὶ αἰτίας ἐπῆλθον αἱ κινήσεις τοῦ ἐγκεφάλου

πρὸς μόρφωσιν ἰδέας τοῦ μὴ ὑπάρχοντος καὶ ἀναιροῦντος μά-
 λιστα τὸ ὑπάρχον. Τῶν τρόπων παραγκωνίσθησαν αἱ φυσικαὶ
 καὶ μηχανικαὶ κινήσεις τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἀντεκατέστησαν αὐτὰς
 ἕτεραι ἀντίθετοι παραγαγούσαι τὴν ψευδῆ ἀπάντησιν, περὶ ἧς
 οὔτε ὑλικὴ τις πραγματικότης ὑπῆρχεν, οὔτε ἀπεικόνισις εἰς τὸν
 ἐγκέφαλον. Αἱ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ διατηρούμεναι ἐντυπώσεις, κατὰ
 τὴν ὑλιστικὴν θεωρίαν, αἱ καταρτίζουσαι τὴν μνήμην τοῦ ἀν-
 θρώπου, θέτουσιν ἐν ἐνεργείᾳ τὰ διάφορα τοῦ μυελοῦ μέρη τ' ἀν-
 ταποκρινόμενα πρὸς τὰ ὁμιλητικὰ ὄργανα. Ἔστω. Ἀλλὰ τὸ
 ψεῦδος, τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δημιουργήμα, τὸ μὴ ἔχον οὔτε
 σωματικὴν ὑπόστασιν καὶ μὴ ἐγγράζαν ἔχνος τι ἐν τῷ ἐγκε-
 φάλῳ, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ παραγκωνίσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ μυελοῦ
 ὑλικῶς παραχθεῖσαν ἀπεικόνισιν, νὰ μεταβάλλῃ τὴν φυσικὴν πο-
 ρεῖαν τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας, ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς τὴν πραγ-
 ματικότητα τὸ μὴ ὑπάρχον, καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὰ φωνητικὰ
 ὄργανα διατύπωσιν γεγονότος μὴ ὑπάρξαντος καὶ μὴ ἀπεικονι-
 σθέντος ἐπὶ τοῦ μυελοῦ. Τὸ πρόσωπον τοῦ φίλου ἀπεικονίσθη
 ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, κατὰ δὲ τοὺς μηχανικοὺς νόμους τῆς ὕλης ἢ
 ἀπάντησις ὑμῶν εἶδει νὰ ἦνε καταφατικὴ, ἀλλ' ὑμεῖς ἔχοντες
 τὴν δύναμιν τοῦ ἐλευθέρως δημιουργεῖν ἰδέας ἀντιθέτους τῆς
 πραγματικότητος καὶ ἐπενεργεῖν ἐπὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων
 κατὰ τρόπον ἀνεξάρτητον ἀπὸ παντός μηχανικοῦ νόμου, ἀπαντᾶτε
 ἀποφατικῶς εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν, ἀντικαθιστῶντες πνευ-
 ματικὴν δημιουργίαν εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, οὐχὶ ἐκ
 πλάνης ἢ παρανοήσεως, ἀλλὰ διὰ βουλήσεως πεφωτισμένης καὶ
 ἐλευθέρως. Καὶ ἡ δύναμις αὕτη τῆς ἐλευθέρως σκέψεως, τῆς
 παραγκωνίσεως τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐντυ-
 πώσεων, τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ψεύδους εἰς τὴν πραγματι-
 κότητα, εἶνε ἐπακριβῶς ἡ ἐλευθέρω τοῦ ἀνθρώπου βούλησις, εἰς
 ἣν μᾶς ὁδηγεῖ αὐτὴ ἢ τῶν ὑλιστικῶν θεωρίαι, ἢ μὴ ἀποδεχομένη

τὸ ἐφικτὸν τῆς μορφώσεως πεποιθήσεων, ἀποφάσεων καὶ λειτουργιῶν τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ τῶν διεπόντων αὐτὴν μηχανικῶν νόμων.

Ι΄

Ἀνάλυσις τῶν ἐκουσίων πράξεων.

Αἱ ἐκδηλώσεις τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουσι πολλάκις ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ ἐνστίκτου ἢ ἐκ σωματικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκῶν καὶ ὀρέξεων. Διαβλέπει τὸν κίνδυνον, ὃν διατρέχει ἡ ὑπαρξίς του, καὶ σκέπτεται καὶ βουλευέται πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ· συναισθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς τροφῆς καὶ ἐργάζεται πρὸς θερραπείαν αὐτῆς· προσβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ ψύχους ἀνευρίσκει μέσα πρὸς προφύλαξιν τοῦ σώματός του· ὑπὸ τὰς μορφωθείσας ἐντὸς τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας ἔξεις διευθύνει τὴν ἐνεργότητά του εἰς πράξεις, αἵτινες, καίπερ μὴ συνδεόμεναι μετὰ τῆς ὀργανικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως, συντείνουσιν εἰς τὴν εὐζωίαν ἢ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν μορφωθείσων οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Αἱ πράξεις αὗται τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, εἰ καὶ κατὰ πολὺ ἀπέχουσαι, δὲν εἶνε διαφόρου φύσεως τῶν ἐνεργειῶν πάντων τῶν λοιπῶν ζωϊκῶν ὄντων. Ἄλλ' αἱ ἐκούσαι τοῦ ἀνθρώπου πράξεις δὲν περιορίζονται ἐντὸς τοῦ κύκλου τούτου. Διὰ τῆς ἐξόχου διανοίας καὶ κρίσεως του ὁ ἀνθρώπος δύναται νὰ μορφώσῃ σχέδια ὅλως ἀνεξάρτητα ἀπὸ πάσης ζωϊκῆς, ἐνστιγματικῆς ἢ καὶ κοινωνικῆς ἀνάγκης. δύναται νὰ διευθύνῃ τὰς ἐνεργείας του πρὸς ἓνα σκοπὸν καὶ νὰ προβῇ εἰς ἐπίτευξιν αὐτοῦ διὰ μέσων ἀντιστρατευομένων πρὸς τὰς σωματικὰς ἀνάγκας καὶ ἔξεις του, παραβαίνων καὶ ὑπερνικῶν πάντα σωματικὸν καὶ μηχανικὸν νόμον.

Κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε πλέον ἐν τῶν συνήθων ζωϊκῶν ἔντιον τῆς φύσεως, ἀλλ' εἶνε νομοθέτης ἅμα καὶ δημιουργὸς πράξεως προφανῶς ἀποδεικνυσύσης ὅτι ὑπεράνω τοῦ σωματικοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ ἐνυπάρχει ἐν αὐτῷ ἐλευθέρα πνευματικὴ δύναμις μὴ ὑπέικουσα εἰς τοὺς μηχανικοὺς νόμους, ἀλλὰ τούτους διευθύνουσα, ὑπερνικῶσα καὶ καταβάλλουσα.

Οἱ ἄνθρωπος προσεγγίζων τὴν χεῖρα εἰς τὸ πῦρ αἰσθάνεται πόνον ἐπιβάλλοντα εἰς αὐτὸν τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀπομακρύνσεως τῆς χειρὸς ἐκ τοῦ παραγαγόντος τὸν πόνον ἀντικειμένου. Ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶνε ἀναγκαία συνέπεια τῶν νόμων τῆς εὐαισθησίας τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἄλλ' ἔχων τὴν δύναμιν νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ καταβάλλῃ τοὺς σωματικοὺς νόμους, εἰσάγει τὴν χεῖρα ἐντὸς τοῦ πυρὸς καὶ διὰ τῆς ἀκαταβλήτου αὐτοῦ ἐλευθέρας βουλήσεως ἐγκαταλείπει αὐτὴν εἰς τοὺς πόνους καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν. Οἱ πόνοι, τὸ ἐνστικτον, ἡ φυσικὴ εὐαισθησία, πάντες οἱ μηχανικοὶ καὶ σωματικοὶ νόμοι ἐπενεργοῦσι κατ' ἔννοιαν ὅλως ἀντίθετον τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως ὑπερνικῶσα τοὺς πόνους, τὴν εὐαισθησίαν καὶ πάντας τοὺς νόμους τῆς ὕλης δημιουργεῖ πράξιν ἀντιβαίνουσαν εἰς πάντας τοὺς ὄρους τῆς ὑπάρξεως τῶν ἐνοργάνων σωμάτων.

Ἐξερράγη πυρκαϊὰ εἰς διαπλέον τὸν ὠκεανὸν πλοῖον. Μετὰ μικρὸν τὸ σκάφος καὶ πάντες οἱ ἐπιβαίνοντες αὐτοῦ ἔσονται βορὰ τοῦ πυρὸς, μία δὲ ἀμυδρὰ ἐλπίς σωτηρίας ἀπομένει, ἡ ἐντὸς τῶν λέμβων διάσωσις. Παρατηρήσατε τὸν γενναῖον πλοίαρχον διευθύνοντα τὰς σωστικὰς ἐργασίας! Ἀποβιβαζόμενος δύναται νὰ διασωθῇ, — τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἐπιβάλλει τὴν ἀπόφασιν τῆς διασώσεως, — ἀλλ' ὁ πλοίαρχος ὑπερνικῶν πᾶν ἐνστικτον καὶ πάντα σωματικὸν νόμον, σκέπτεται περὶ σωτηρίας τῶν γυναικῶν, τῶν βρεφῶν καὶ πάντων τῶν ἐπιβατῶν. Εἰς μάτην

οί ναῦται τὸν προσκαλοῦσι νὰ διασωθῇ! Ἀτρόμητος βλέπει τὰς φλόγας προσεγγιζούσας καὶ τὴν θάλασσαν βρυχωμένην ἐντὸς τοῦ πλοίου, ἀτρόμητος δίδει τὰς τελευταίας πρὸς τοὺς ναῦτας ὁδηγίας! Πάντες σώζονται· εἰς δὲ μόνος γίνεται θῦμα τοῦ πυρὸς καὶ ἀποθνήσκει τὸν θάνατον τοῦ καθήκοντος, ὁ γενναῖος πλοίαρχος. Ἰπῆρξαν ἄρά γε οἱ σωματικαὶ τῆς φύσεως νόμοι οἱ ὑπαγορευσαντες τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην ἀπόφασιν; Ἰπῆρξαν ἄρά γε τὰ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ πλοιάρχου ἄτομα τοῦ σιδήρου ἢ τοῦ φωσφόρου ἢ τοῦ ἀνθρακίου τὰ ἐπενεργήσαντα πρὸς παραγωγήν τῆς πρᾶγματθεΐσης ἐθελουσίας; Ἐὖ ἐνστικτον ἄρά γε παρέσυρεν εἰς τὸν θάνατον τὴν εὐγενῆ ἐκείνην ὑπαρξίν; Ὁχι, μυριάκις ὄχι! Ἄς μὴ ἀτιμάζωμεν διὰ ψευδῶν καὶ ἀσεβῶν θεωριῶν τὸν θάνατον τῆς αὐταπαρνήσεως! Ἐὖ ἐνστικτον ἀποφεύγει τοὺς κινδύνους, τὰ δὲ ἀνθρώκια καὶ τὰ φωσφόρα ἄτομα ὑπείκουσι εἰς τοὺς μηχανικοὺς τῆς ὑπάρξεως καὶ συντηρήσεως νόμους. Ἡ ἰσχυρά, ἢ ἐλευθέρα τοῦ πλοιάρχου βούλησις, ἐμπνεομένη ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ καθήκοντος, κατέστη ἀκαταγώνιστος καὶ ὑπερνήκησασα τὴν δύναμιν τοῦ ἐνστίκτου καὶ τοῦ πυρὸς, τῆς ὕλης καὶ παντὸς φυσικοῦ νόμου, ἐδημιούργησε τὴν ἀπόφασιν καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὸ σῶμα τὴν θέλησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ καταστροφῆς πρὸς διάσωσιν ἄλλων ὑπάρξεων, εἰς δὲ τὴν δημιουργίαν ταύτην οὔτε ὁ ὕψιστος Δημιουργός, οὔτε ἡ ὕλη, ἐξ ἧς τὸ σῶμα σύγκειται, συνετέλεσεν. Ἡ μὲν ὕλη ἀντέτασσε τοὺς νόμους τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ὁ δὲ Δημιουργός ἐγκατέλιπε τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ διασώσεως καὶ ἐθελουσίας.

Παρατηρήσατε τὸ ζῶν ἐκεῖνο πῶμα ἐντὸς τοῦ δεσμωτηρίου! Ἦτο νέος, ὑγιής, εὐρωστος, πλήρης σφριγώσης ζωῆς καὶ ἀνδρικοῦ κάλλους. Εἰς στεναγμὸς ὑπὲρ τῆς δεδουλωμένης πατρίδος ὑπῆρξε τὸ μόνον αὐτοῦ ἐγκλημα. Ἴδατε! Αἱ στερήσεις καὶ αἱ βάσανοι κατέβαλον πάσας τὰς ζωϊκὰς δυνάμεις, αἱ ἀλύσεις

διήνοιξαν ἤδη βαθείας πληγὰς ἐπὶ τοῦ ἀποσυντιθεμένου σώματος, αἱ ἀναμνήσεις τῶν φιλοτάτων καὶ τῆς παρελθούσης ἀκογενειακῆς εὐτυχίας κατασπαράσσουσι τὴν καρδίαν σφοδρότερον καὶ αὐτῆς τῆς σωματικῆς ὀδύνης. Μία λέξις ἐκ τῶν χειλέων τοῦ μάρτυρος, μία ὑπόσχεσις, ἀρκεῖ πρὸς κατάπαυσιν τῶν δεινῶν του. Ἄλλ' οὔτε ἡ λέξις ἐξαγγέλλεται, οὔτε ἡ ὑπόσχεσις δίδεται. Ἐὰ πάντα μετεβλήθησαν, τὰ πάντα παρήλλαξαν ἢ διεφθάρησαν καὶ τὸ ἄλλοτε πλήρες καλλοῦνῆς σῶμα εἶνε ἤδη εἰδεχθῆς σκελετός, ἀλλ' ἐν τι μᾶνοι ἀμετάβλητον καὶ ἀκαταγώνιστον, ἢ ἀδιάσειστος τοῦ μάρτυρος ἀπόφασις, ἧς ἡ ἐλαχίστη μεταβολὴ ἤθελεν ἀποδώσει αὐτῷ τὴν ζωὴν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν οἰκογένειαν. Ἀπέναντι τῆς παρὰ φθορᾶς, τῆς ἀπονεκρώσεως καὶ καταλύσεως τοῦ σώματος ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις ἴσταται ἐδραία καὶ ἀκατάβλητος, ὑπερνικῶσα δὲ καὶ καταβάλλουσα τὴν δύναμιν τῶν ἀλύσεων καὶ τοὺς πόνους τῶν πληγῶν καὶ παραγκωνίζουσα τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς προσδοκίας τοῦ μέλλοντος, ἀνυψοῦται ὑπεράνω τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἐκπέμπει ἐκ τοῦ σκότους τοῦ δεσμωτηρίου ἐκλάμψεις πατριωτικοῦ φωτός, διαφωτίζει καὶ ὑπεκκαίει τὰς καρδίας τῶν λαῶν καὶ ἀντὶ τοῦ καταλυθέντος σώματος ἐξεγείρει λεγεῶνας ἡρώων οἵτινες ἡμέραν τινὰ θὰ διεκδικήσωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος.

Ἀνδρέας ὁ Γυζῶτος, πατὴρ τοῦ διασῆμου Γυζώτου, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου τῆς πρώτης γαλλικῆς δημοκρατίας ἐφυγοδίκει καὶ ὑπεξέφευγε τὴν καταδίωξιν, κρυπτόμενος ἀπὸ σπηλαίου εἰς σπήλαιον. Στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα συνέλαβεν αὐτὸν καὶ ἀλυσόδετον παρέδωκεν εἰς ἓνα τῶν χωροφυλάκων, ὅπως ὀδηγήσῃ εἰς τὸ δεσμωτήριον. Ὁ χωροφύλαξ ἐγίνωσκε πρὸ πολλοῦ τὴν οἰκογένειαν τοῦ συλληφθέντος, ἐπρότεινε δὲ εἰς αὐτὸν ν' ἀπελευθερώσῃ καὶ τῷ χωροφύλακι πάντα τὰ μέσα τῆς διασώσεως. Ὁ Γυζῶτος ἦτον πατὴρ

πέντε τέκνων, τὸ δὲ πατρικὸν φίλτρον ὑπηγόρευσεν εἰς αὐτὸν τὴν παραδοχὴν τῆς γενομένης προτάσεως χωρὶς ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχεν ὁ σωτὴρ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ ἐλύοντο αἱ ἀλύσεις καὶ προπαρασκευάζετο ἡ φυγὴ, ἀποτανθεὶς ὁ Γυζῶτος εἰς τὸν χωροφύλακα ἠρώτησεν αὐτὸν ἐὰν ἔχῃ τέκνα. « Ἔϊμαι πατὴρ τριῶν τέκνων » ἀπήντησεν ὁ χωροφύλαξ. « Δὲν εἶνε δίκαιον τότε νὰ σωθῇ ὁ πατὴρ τῶν τέκνων μου, εἶπεν ὁ Γυζῶτος, καὶ νὰ διακινδυνεύσῃ ὁ πατὴρ τῶν ἰδικῶν σου. Ἄγωμεν ». Τὴν ἐπιούσαν παρεδίδοτο ὁ καταδικασθεὶς καὶ ἀπέθνησκεν ἐπὶ τῆς λαμητρόμου. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος δὲν ἔχομεν εὐτυχῶς ἀνάγκη οὔτε τῶν φώτων τῆς ἐπιστήμης, οὔτε τῆς αὐθεντίας πεποιθήσεων ἀλλοτρίων, διότι ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἀπόλυτον ἔχει ἀρμοδιότητα μελέτης, κρίσεως καὶ μορφώσεως ἰδίας πεποιθήσεως. Ἀφοῦ οἱ ὑλισταὶ ἀνομολογοῦσιν ὅτι αἱ διδασκαλίαι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν θεωριῶν των ἐπὶ τοσοῦτον εἶνε ὀρθαί, ἐφ' ὅσον ἐν ἡμῖν οὐδεμίᾳ ὑπάρχει δύναμις ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ τῶν μηχανικῶν τῆς ὕλης νόμων, δυνάμεθα εὐχερῶς νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ ψεύδους τῶν ἀρχῶν καὶ θεωριῶν των διὰ τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως, δι' ἀπλουστάτων σκέψεων τοῦ κοινοῦ νοός. Διὰ τῆς συνειδήσεως καὶ διὰ τοῦ κοινοῦ νοός ἀποκαλύπτεται ἐν ἡμῖν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πραγματικότης, διαβλέπομεν ἐν ἡμῖν τὴν ὑπαρξίν αὐτοβούλου, ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ παντός σωματικοῦ νόμου δυνάμεως, ὡς βλέπομεν τὸ φῶς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας, ἕκαστος δὲ ἐξ ἡμῶν ἐπὶ μικρὸν σκεπτόμενος ἐπὶ τῶν ἰδίων βουλήσεων, ἀποφάσεων καὶ ἐνεργειῶν θά φθάσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἐπόμενον συμπέρασμα. « Ἀναλύων τὰς βουλήσεις, τὰς ἀποφάσεις καὶ ἐνεργείας μου, παρατηρῶ ὅτι πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἤρτηνται ἐκ τῶν ἀναγκῶν, ἐκ τοῦ ἐνστίκτου, ἐκ τῶν ὀρέξεων τοῦ σώματός μου, ἐκ τοῦ πόθου τῆς προσδοκωμένης ἡδονῆς ἢ τῆς ἀποφυγῆς σωματικοῦ πόνου, ἀλλὰ συγχρόνως ἔχω πλήρη πεποίθησιν ὅτι

ἄλλαι ἐκ τῶν ἐμῶν πράξεων καὶ βουλήσεων οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν μετὰ τῶν σωματικῶν μου ὀρέξεων ἢ ἀναγκῶν, πολλάκις δὲ κατ' αὐτῶν παλαίτουσι καὶ ἀντιστρατεύονται. Αἱ ἰδέαι τῆς δικαιοσύνης, τῆς τιμῆς, τοῦ καθήκοντος μὲ πείθουσιν ἐνίοτε νὰ ἀντιστῶ εἰς τὰς ὀρέξεις τοῦ σώματος, νὰ ὑποστῶ τοὺς πόνους, ν' ἀποδεχθῶ ἐκουσικῶς τὰς στερήσεις καὶ νὰ καταβάλω τὰς ὀρμὰς τοῦ ἐνστικτοῦ καὶ τὰς προσδοκίας πάσης ἡδονῆς. Εἰς τὸν βίαιον χαρακτήρα ἀντεκατέστησα τὴν ἀταραξίαν καὶ τὴν ψυχικὴν γαλήνην, εἰς τὸν ἐγωϊσμὸν, εἰς ὃν μὲ παρέσυραν αἱ ὀρμαὶ τοῦ σώματος, ἀντεκατέστησα τὴν ὑπὲρ τῶν ἄλλων θυσίαν διὰ τῶν ἰδίων πόνων καὶ στερήσεων, εἰς τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως δύναμαι, θέλων, νὰ ἀντικαταστήσω τὴν θυσίαν τῆς ἐμῆς ὑπάρξεως ὑπὲρ τῆς τιμῆς ἢ ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Παραβιάσας κατὰ τινα περίστασιν τὸ καθήκον συνησθάνθην ἑλέγχους συνειδήσεως, οἱ δὲ ἑλέγχοι οὗτοι ἤθελον εἶσθαι ἀνεξήγητον φαινόμενον ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἐν ἐμοὶ ἡ πεποίθησις ὅτι ἤμην ἐλεύθερος νὰ ἐπιτελέσω ἢ παραβιάσω τὸ καθήκον. Ἡ ἀλήθεια περὶ γεγονότος τινὸς ὑποπεσόντος εἰς τὰ ἐμὰ αἰσθητήρια εἶνε ἐναποταμιευμένη εἰς τὴν μνήμην μου, ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν δύναμιν νὰ παραγκωνίσω αὐτὸ καὶ ἐντὸς ἐμοῦ νὰ δημιουργήσω γεγονὸς μηδέποτε ὑπάρξαν ὑποβάλλων τὸ ψεῦδος εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἐξεργόμενος ἀπ' ἐμοῦ καὶ ἐμβλέπων ἐπὶ τῶν ὁμοίων μου παρατηρῶ ὅτι ἡ ἀνθρωπότης σύμπασα καθ' ὅλας τὰς χώρας καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς οὐδέποτε ἤγειρεν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως, οἱ δὲ περὶ τὰς ἰδέας καὶ τὰ συναισθήματα τῆς ἀνθρωπότητος φιλοσοφήσαντες ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ Βάκωνος καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ Ρουσό, τοῦ Κάντ, τοῦ Κουζέν εἰς τὰ αὐτὰ ἐφθασαν ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα εἰς ἃ ἤγαγεν καὶ ἐμέ ἡ ἀπλῆ σκέψις ἐπὶ τῶν ἐμῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεων».

Καὶ τίνος ἄλλης ἔχομεν ἀνάγκη ἀναλύσεως, τίνος δὲ ἄλλου ἐπιχειρήματος, ὅπως βεβαιώσωμεν τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχουσαν τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως δύναμιν; Ἐὸ γεγονός εἶνε προφανές, εἶνε αὐταπόδεικτον, εἶνε ἡ βάσις πάσης ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐνεργείας, ὑπὸ μόνου τοῦ φανατισμοῦ τῶν ὕλιστῶν διὰ τῶν σοφισμάτων ἀμφισβητούμενον, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀποδεχόμενον, ὡς ἄλλοτε ἠμφισβητήθη ἡ ὕπαρξις τοῦ ἡλίου καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὸ τὰ αἰσθητήριά μας σωματικῶν ἀντικειμένων. Οὐδὲν δυσχερέστερον τῆς διὰ διαλεκτικῶν ἐπιχειρημάτων ἀποδείξεως τῶν προφανῶν γεγονότων καὶ τῶν προδήλων ἀληθειῶν, ἀλλὰ τὸ γεγονός τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως ἐπὶ τοσοῦτον δεσπόζει σύμπαντος τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ὥστε ὅπου καὶ ἂν στρέψωμεν τὰς σκέψεις καὶ τὰς μελέτας μας νέα καὶ καταφανῆ ἀνευρίσκωμεν ἀδιαφιλονείκητα τῆς ἀληθείας μαρτύρια.

Δ'

Πρακτικαὶ συνέπειαι τῆς ὕλιστικῆς δοξασίας.

Ἰποδεικνύοντες τὰς ἀμέσους πρακτικὰς συνεπείας τῆς ἀρνήσεως ἐλευθέρας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ βουλήσεως, δὲν ἐννοοῦμεν ἔνεκεν αὐτῶν νὰ καταδικάσωμεν τὴν ὕλιστικὴν θεωρίαν ἐὰν ᾔνε αὕτη ἀληθής, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν πρακτικῶν συνεπειῶν, εἰς ἃς ἀναγκαιῶς ὁδηγεῖ, ἐννοοῦμεν νὰ ἐνισχύσωμεν τὰς ἤδη ἀναπτυχθείσας ἀποδείξεις καὶ καταστήσωμεν καταφανεστέραν τὴν ὀρθότητά τῆς καθολικῆς πεποιθήσεως. Ὅταν ἀποκρούωμεν θεωρίαν τινὰ περὶ βελτιώσεως φυτοῦ, διότι ἐφαρμοσθεῖσα ἐπέφερε πάντοτε τὴν ἀπο νέκρωσιν καὶ ἀποξήρανσιν αὐτοῦ, δὲν ἀποβάλλομεν αὐτὴν ὡς ἐκ

τῶν ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ κρίνομεν ἐκ τούτων περὶ τοῦ ψεύδους αὐτῆς. Οὕτως ὁ μαθηματικὸς ἀποδεικνύων τὴν ὀρθότητα τῆς προτάσεώς του διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἐπαγωγῆς τῆς ἐναντίας προτάσεως, δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰ ἄτοπα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀλλ' ἐκ τούτων συμπεραίνει περὶ τῆς ἀληθείας τῆς τεθείσης προτάσεως. Ἐὰν ἡ περὶ ἐλευθέρας βουλήσεως θεωρία τῶν ὑλιστῶν μᾶς ἀγῆ εἰς συνέπειας καὶ συμπεράσματα ἀποκρουόμενα ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς καὶ ἀντιστρατευόμενα πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, θὰ καταδικάσωμεν αὐτὴν οὐχὶ ὡς ἐκ τῶν δεινῶν αὐτῆς συνεπειῶν, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ καταδεικνυομένου ψεύδους αὐτῆς, πηγάζοντος ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ ἀποδεικνυομένου ἄλλως τε ἐκ παντοίων ἄλλων γεγονότων καὶ ἀποδείξεων.

Ἡ ἠθικότης εἶναι τὸ κύριον τοῦ ἀνθρώπου γνῶρισμα μεταξὺ πάντων τῶν ζῴικῶν ὄντων. Ὁ Κάρολος Δάρβιν, οὗ τὸ κύρος οὐδεὶς τῶν ὑλιστῶν ἀμφισβητεῖ, ἐπρέσβευεν ὅτι ὁ διακρίνων τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν λοιπῶν ζῴων χαρακτήρ δὲν εἶνε οὔτε ὁ σωματικὸς αὐτοῦ ὄργανισμὸς, οὔτε αἱ διανοητικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις. Ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος εἶνε τὸ ἰδιάζον αὐτοῦ προσὸν καὶ τὸ οὐσιῶδες τῆς φύσεώς του στοιχεῖον. Ἄλλ' ὡς ἤδη εἶπομεν, ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος ἐμπεριέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀλήθειαν καὶ πραγματικότητα τῆς δυνάμεως τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦνε ἐλεύθερος εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐνεργότητός του, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦνε εἰμὴ τὸ σῶμα αὐτοῦ, αἱ δὲ βουλήσεις του ἤρτηνται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν μοιραίων καὶ μηχανικῶν τῶν σωματικῶν νόμων, δὲν δύναται νὰ ἐχῆ οὔτε καθήκοντα ἀπέναντι ἄλλων, οὔτε εὐθύνην τινὰ τῶν πράξεών του. Ὅν ἄνευ καθήκοντος, ἄνευ εὐθύνης, ἄνευ δικαιοσύματος, ἄνευ ἠθικότητος, ἰδοὺ τί εἶνε ὁ ἄνθρωπος στερούμενός τῆς δυνάμεως τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου αὐτοῦ βουλήσεως. Οἱ κατακρεουργοῦντες τὰ τέκνα των γονεῖς, ὅπως ἀπαλλαγῶσι

τοῦ βάρους τῆς διατροφῆς αὐτῶν, τὰ ἀποκτείνοντα τὸν πατέρα αὐτῶν τέκνα, ὅπως ἀποκτήσωσι τὴν κληρονομίαν του, οὐδεμίαν τῶν πράξεών των ἔχουσιν εὐθύνην καὶ κατ' οὐδὲν ἠθικῶς διαφέρουσι τῶν γονέων, ὅσοι θυσιάζουσι τὴν ἑαυτῶν ὑπαρξιν πρὸς διατροφήν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των, ἢ τῶν τέκνων ἅτινα στεροῦνται πάσης ἀπολαύσεως, ὅπως ἐκπληρώσωσι τὰ πρὸς τὴν οἰκογένειαν καθήκοντα. Ὁ Νέρων καὶ ὁ Ἀτίλας τυραννοῦντες καὶ καταστρέφοντες τοὺς λαοὺς δὲν εἶνε ἀξιοί μομφῆς καὶ κατ' οὐδὲν ἠθικῶς διαφέρουσι τῶν ἡγεμόνων ὅσοι ἀφιέρωσαν τὰς ἡμέρας των εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν ὑπηκόων των.

Ἄλλ' ἐνταῦθα φαίνεται μοι ὅτι διαβλέπω ἐπεγειρόμενον αἰσθημα βδελυγμίας καὶ ἀγανακτήσεως ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ὑπὸ τῆς ἀποτροπαίου θεωρίας ἀποπλανηθέντος ἀναγνώστου. Καὶ ἐγὼ, λέγει ἐν ἑαυτῷ, ἀποδέχομαι τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὑλισμοῦ, ἀλλὰ τὰς συνεπειὰς ταύτας βδελύσσομαι καὶ ἀποκρούω, οὔτε θεωρῶ αὐτὰς ὡς ἀναγκαῖα συμπεράσματα τῶν ἀρχῶν τῆς ὕλοδοξίας.

Εὐγενῆς ψυχὴ! Τὸ αἰσθημα τοῦτο σὲ τιμᾷ, ἀλλὰ βεβχίως δὲν γνωρίζεις οὔτε ἐμελέτησες τὴν θεωρίαν ἐξ ἧς ἀπεπλανήθης. Πρὸσελθε καὶ ἴδε. Ἄς ἀνακεφαλαιώσωμεν τὰς θεμελιώδεις βάσεις τοῦ Ὑλισμοῦ.

« Δὲν ὑπάρχει Θεός. Ὁ ἄνθρωπος στερούμενος πάσης πνευματικῆς ζωῆς καὶ δυνάμεως εἶνε ἀπλῆ σωματικὴ μηχανὴ, ἧς αἱ κινήσεις, αἱ σκέψεις καὶ αἱ βουλήσεις ἤρτηνται ἐκ τῶν εἰς τὴν ὕλην ἐπιβαλλομένων φυσικῶν νόμων. Ἡ πεποιθήσις περὶ τῆς ἐλευθέρως τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως εἶνε μῦθος καὶ φαντασιοπληξία. Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι εἶνε νοσοῦσης φαντασίας ἀποκύηματα, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων περιπλανᾶται ἡ ἀνθρωπότης, μηδεμίαν ἔχουσαι πραγματικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν. Ἀρετὴ καὶ κακία, καθήκοντα καὶ δικαιώματα, ἐθελουσία καὶ κακουργ-

γήματα, εἶνε φράσεις κεναὶ νοήματος, ἡ δὲ κοινωνία οὐδὲν ἔχει δικαίωμα ν' ἀπονέμη τιμὰς καὶ ἀμοιβὰς εἰς τοὺς ἀσκούντας τὰς ἐναρέτους πράξεις ἢ νὰ καταγινώσκῃ ποινὰς εἰς τοὺς διαπράττοντας τὰ ἐγκλήματα, καθόσον καὶ αἱ πρῶται καὶ τὰ τελευταῖα πηγάζουσιν ἐκ νόμων ἀναποδράστων, μοιραίων καὶ ἀσυνειδήτων καὶ ἐκ τῶν τυχαίων τῶν ἀτόμων κινήσεων». Συμφώνως πρὸς τὸν κώδικα τοῦτον τοῦ Φόχτ, τοῦ Βύχνερ καὶ πάντων τῶν ὑλιστῶν, παραγκωνίζομεν πᾶσαν θρησκευτικὴν πεποιθήσιν, ἀποβάλλομεν πάντα ἠθικὸν νόμον ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ καθήκοντος, καταρροῦμεν καὶ τὴν κοσμικὴν δικαιοσύνην.

Μετὰ δὲ ταῦτα; Τίς ἔσεται ὁ ὁδηγός, τίς δὲ ἡ ἀρχὴ καὶ τίνα τὰ μέσα πρὸς συντήρησιν, πρὸς ἐκπολιτισμὸν καὶ πρὸς τὴν νέαν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς ἣν μᾶς προσκαλεῖ ἡ διδασκαλία τοῦ Ὑλισμοῦ;

Οἱ ὑλισταὶ εἶνε σύμφωνοι περὶ τῆς καταστροφῆς, περὶ τῆς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐκθρονίσεως τοῦ Θεοῦ τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ καθήκοντος, ἀλλὰ διαφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν καὶ τὴν ἀντικατάστασιν. Οἱ μὲν λέγουσιν, ἡ ἐντὸς τῆς οἰκογενείας ἀνατροφή καὶ διάπλασις τῶν παιδῶν ἀρκεῖ, ὅπως χειραγωγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ καταστήσῃ αὐτὸν ἄξιον τῆς ἀποστολῆς του, οἱ δὲ, πρεσβεύοντες ὅτι ὁ γάμος εἶνε παρὰ φύσιν θεσμὸς καὶ διδάσκοντες τὴν κατάργησιν τῆς οἰκογενείας, φρονοῦσιν ὅτι αἱ κοινωνίαι δύνανται διὰ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως νὰ μορφώσωσι καταλλήλως τοὺς λαοὺς, ἕτεροι πάλιν προσδοκῶσι τὴν πρόοδον ἐκ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, τελευταῖος δὲ ὁ Ἐκελ ἐβεβαίωσεν ἡμᾶς πρό τινων μηνῶν ὅτι τὰ ἐνστικτα, ἅπερ ὁ ἄνθρωπος ἔχει κοινὰ μετὰ τῶν βατράχων καὶ τῶν μυρμηκῶν, μετὰ τῶν λύκων καὶ τῶν χοίρων, εἶνε ἱκανά, ὅπως ὁδηγήσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν κλήθειαν, εἰς τὴν πρόοδον καὶ εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν.

Ἄλλ' ἡ προτεινομένη ἐκπαίδευσις πρὸς τίνα θὰ ῥέπῃ σκοπὸν καὶ διὰ τίνων μέσων θὰ πραγματοποιῆθῃ; Ἡμεῖς γνωρίζομεν ἤδη παρὰ τοῦ Βύγγορ ὅτι, «ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἡ ἀπόλαυσις τοῦ βίου καὶ ἡ διὰ καλῆς τροφῆς καὶ διαίτης παραγωγῆ φωσφόρου, ἐξ οὗ ἀποβρέουσιν αἱ ὀρθαὶ ἰδέαι καὶ τὰ εὐγενῆ συναισθήματα. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι ἡμῶν πρέπει νὰ τείνουσιν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἡδονῶν ἅς ὑπὸ μυρίας μορφάς μᾶς προσφέρει ἡ ὕλη, πᾶσα δὲ ἐνέργεια πρὸς διάφορον σκοπὸν τείνουσα εἶνε ἐκμηδένισις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως». Ἡ προτεινομένη ἄρα γε ἐκπαίδευσις θὰ λάβῃ ὡς πρόγραμμα τὰς ἀρχὰς ταύτας πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἰκανοποίησιν τῶν σωματικῶν ὀρέξεων καὶ ἡδονῶν, ἡ θέλει διδάξῃ τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου μόρφωσιν; Ἀλλὰ κατὰ τὴν τελευταίαν περίστασιν ἐπανερχόμεθα εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ δόγματα, τὰ ὅποια ὡς ἔωλα καὶ ψευδῆ παρηγκωνίσσαμεν, κινδυνεύομεν δὲ ν' ἀκούσωμεν ὑπὸ τῶν προφητῶν τοῦ Ἰλισμοῦ ὅτι ἐκμηδενίζομεν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἀλλ' ἔστω ὅτι δι' ἀκατανόητου ἀντιφάσεως ἐπανερχόμεθα εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικότητος καὶ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, διδάσκομεν δὲ ταύτας οὐχὶ ἐν ὀνόματι τοῦ καθήκοντος ἢ τῆς θεότητος, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῆς ὕλης καὶ τῶν φυσικῶν τῶν σωμάτων νόμων. Τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ συμβιβάζωμεν τὴν διδασκαλίαν ταύτην πρὸς τὰς βάσεις κοινωνίας ὑλιστῶν;

Ὁ πατὴρ νοουθετῶν καὶ ἐκπαιδεύων τοὺς υἱοὺς του θὰ εἴπῃ αὐτοῖς· «Ἀγαπητοί μου, ἔστε συνετοὶ καὶ νηφάλιοι, ἐνασχολεῖσθε εἰς καλὰ ἔργα δυνάμενα νὰ συντείνωσιν εἰς τὴν πρόοδον ἐκάστου ὑμῶν καὶ τῆς ὅλης οικογενείας, ζήσατε ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ, μὴ ἐπιθυμήσητε τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον, ἀλλ' ὅταν ἐπιστῇ ἡ κατάλληλος ὥρα, ἐκλέξατε ἕκαστος τὴν ἰδίαν σύζυγον ἀπολαύοντες τῆς οικογενειακῆς εὐδαιμονίας». Ἀλλ' ἐνῶ ταῦτα διδάσκει ὁ πατὴρ, ἐν τῶν τέκνων θὰ λάβῃ ἀνά χειρας τὸν κώδικα τῆς

ύλιστικής θεωρίας καὶ θὰ παρατηρήσῃ εἰς τὸν νοουθετοῦντα πατέρα. « Ἀγαπητὲ πᾶτερ! ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἐλευθέραν βούλησιν καὶ δὲν δυνάμεθα καὶ ὑποσχεθῶμεν ὅτι θ' ἀκολουθήσωμεν τὰς συμβουλὰς σου. Αἱ ἰδέαι, αἱ σκέψεις, τὰ συναισθήματα καὶ αἱ ἀποφάσεις ἡμῶν ἤρτηνται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν κινήσεων, ἃς θὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὸν μυελόν μας τὰ εἰσαγόμενα εἰς τὰς γαστέρας μας βρώματα καὶ ὁ εἰς τοὺς πνεύμονας εἰσερχόμενος ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ. Ἐντὶ συμβουλῶν, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐπιδρῶσιν τινὰ ἐφ' ἡμῶν, στερουμένων ἐλευθέρας βουλήσεως, φρόντισε μᾶλλον νὰ προπαράσκειάσῃς ἡμῖν κατάλληλον τροφήν καὶ ποικιλίαν ἐδεσμάτων, ἐξ ὧν θὰ παραχθῶσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μας ἄτομα ἀφθόνου φωσφόρου, τὰ ὅποια θὰ ὑποκινήσωσι καλὰς ἰδέας, ἀγαθὰς βουλήσεις καὶ ἀποφάσεις καὶ θὰ μᾶς ὁδηγήσωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου, τὴν ὁποίαν μᾶς ὑποδεικνύεις. Ὡς πρὸς δὲ τὰς περὶ γάμου ἰδέας σου, αὗται εἶνε λίαν ἐσφαλμένα, εἶνε λείψανα τῶν πεπαλαιωμένων ἐκείνων ἀνοήτων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν συστημάτων τὰ ὅποια ἡ ἀνθρωπότης ὀριστικῶς κατήργησε καὶ ἀπέβαλε. Ἀνάγνωθι, πᾶτερ, σελίδα 160 τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ περὶ ὕλης καὶ δυνάμεως βιβλίου τοῦ Βύγνερ. « Ὁ γάμος εἶναι μία τυχαία καὶ αὐθαίρετος ἔνωσις, ἡ δὲ τήρησις τῆς πίστεως τῶν συζύγων ἀνόητος περιορισμὸς. Ἡ ἐξάμβλωσις τῶν τέκνων εἶναι φυσικὸν δικαίωμα τῶν γονέων ἀδιαφιλονείκητον». Ἀνάγνωθι καὶ τὸ ἕτερον τοῦτο τεμάχιον τοῦ «Φουερβάχ· « Ποιεῖτε πᾶν ὅ,τι αἱ ὀρέξεις καὶ αἱ φυσικαὶ σας ὀρμαὶ ἀπαιτοῦσι καὶ ὑπαγορεύουσι, διότι θὰ ἦτο μωρία νὰ μὴ ἐκανοποιῆτε πᾶσαν ἐπιθυμίαν σας. Ἐὐ καλὸν εἶνε πᾶν ὅ,τι συμφέρει εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ὀρέξεις του, ἡ δὲ σωφροσύνη εἶναι ἐγωϊσμὸς». Ἄγνοοῦμεν τί δύναται ὁ πατήρ ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας τοῦ υἱοῦ, ἀφοῦ ἅπασι ἐγένοντο δεκταὶ αἱ ὕλιστικαὶ θεωρίαι, ἡ δὲ ἐλευθέρᾳ τοῦ ἀνθρώπου

βούλησις ἀνεκηρύχθη μῦθος καὶ φαντασιοπληξία, ἀλλὰ γνωρίζομεν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αἱ συμβουλαὶ τοῦ οὐδεμίαν θὰ ἔχωσιν ἐπιβροτὴν ἐπὶ τῶν τέκνων.

Τίνα δὲ θὰ ᾧσι τὰ πρὸς τὸν λαὸν διδάγματα κατὰ τὴν προτεινόμενὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν; Οἱ κορυφαῖοι τῶν ὑλιστῶν, οὓς θέλομεν ἐκλέξει πρὸς μόρφωσιν τῆς κοινωνίας, θὰ εἴπωσιν· Ἔργασθητε καὶ ἀπολαύσετε ἐλευθέρως τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας σας. Σεβάσθητε τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἄλλων, τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν των. Μὴ ὀπλισθῆτε κατὰ τοῦ πλησίον, ἀλλ' ἀγάπησατε καὶ περιθάλψατε αὐτόν. Ὅταν ἐνσκήψωσιν ἐφ' ὑμῶν τὰ δεινὰ τοῦ βίου, ἡ ἔλλειψις ἐργασίας, ἡ ἀσθένεια, ὁ θάνατος τῶν φιλιτάτων, μὴ ἐλπίσητε ἀνακούφισίν τινα καὶ μὴ ἔχητε ἐλπίδα ἐν τῷ μέλλοντι, διότι πάντα ἐκπηγάζουσιν ἐκ τῶν ἀναγκαίων νόμων τῆς φύσεως καθ' ὧν οὐδεμία δύναμις δύναται ν' ἀντιταχθῆ. Ἄλλ' ἐνώπιον τῆς διδασκαλίας ταύτης ὁ ἐργάτης θ' ἀντείπη κατὰ τῶν διδασκόντων. « Ὑπῆρχε βιβλὸς τὴν ὁποίαν ἀνεγίνωσκον ἢ ἤκουον παρ' ἄλλων ἀναγινωσκομένην εἰς ἣν ἦτο γεγραμμένον. Μὴ κλέψης, μὴ μοιχεύσης, μὴ ψευδομαρτυρήσης, ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Εὐθύνεσαι ἀπέναντι τῶν ἀνθρωπίνων νόμων καὶ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ἐὰν παραβιάσης τὰ προστάγματα ταῦτα. Ἐν ταῖς ταλαιπωρίαις τοῦ βίου ὑπόμεινε μετ' ἐλπίδος, τὸν δὲ θάνατον τῶν φιλιτάτων σου μὴ θεωρεῖ ὡς παντελεῖ ἐκμηδένισιν καὶ καταστροφῇ. Ἐτὴν βίβλον ἐκείνην ἤρπάσατε ἐκ τῶν χειρῶν μου καὶ μοὶ ἐνεχειρίσατε τὸν κώδικα τοῦ Προεδῶνος καὶ τοῦ Φόχτ, ἐν αὐτῷ δὲ ἀναγινώσκω· « Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι κλοπή. Ὁ φρονεῶν τὸν πλησίον τοῦ οὐδεμίαν ἔχει εὐθύνην, καθότι ὁ ἄνθρωπος στερεῖται ἐλευθέρας βουλήσεως. Οἱ καταγινώσκοντες ποινὰς νόμοι εἶνε ἄδικοι καὶ τυραννικοί, διότι τιμωροῦσι πράξεις παραγομένας ὑπὸ νόμων φυσικῶν καὶ ἀπαραβάτων, καθ' ὧν δὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος τὴν δύναμιν ν' ἀντιταχθῆ. Σεῖς μοὶ ἀσφράσατε

πάσαν ἐλπίδα μελλούσης ζωῆς καὶ ἀντικατεστήσατε εἰς αὐτὴν τὴν ἀπόγνωσιν καὶ τὴν ἀπελπισίαν, ἤδη δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας σας προτίθεσθε νὰ μὲ ἐπαναφέρητε εἰς τὰς πεπαλαιωμένας ἐξεις τῆς καλουμένης ἀρετῆς, τοῦ σεβασμοῦ ἀνυπάρχτων δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐκπληρώσεως γελοίων καθηκόντων. Τὰς διδασκαλίας ταύτας ἀποβάλλω καὶ συμμορφοῦμαι πρὸς τοὺς ὀρισμοὺς, οὓς συνέταξαν οἱ προφῆται καὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦ Ἰλισμοῦ, ὃν ἠσπάσθη ἡ ἀνθρωπότης ἀποβαλοῦσα τὰς θρησκευτικὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὰς ἀναήτους τῆς ἠθικότητος ἀρχάς». Ἄγνοῦμεν τίνες ἔσονται αἱ ἀπαντήσεις τῶν διδασκάλων, ἀλλ' ἡ λογικὴ τοῦ ἐργάτου εἶνε ἀδιαφιλονείκητος καὶ αὕτη θὰ ἐδέσποζε καὶ θὰ ἐπεκράτει.

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας; Καὶ τί εἶνε ἄρά γε ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, ἐὰν δὲν ὑπάρχη εἰς τὸ ἄτομον ἡ δύναμις τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ ἐνεργείας; Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε φύσει ἐλεύθερος, ἐὰν αἱ ἰδέαι τοῦ δικαιώματος καὶ τοῦ καθηκόντος ἦνε ψευδεῖς καὶ χυμαιρικαί, τίς δύναται νὰ ἦνε ἡ βᾶσις τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας; Ἐὰν ὁ δεσμεύων τὴν ἐνεργότητά μου τύραννος δὲν παραβιάζει δικαίωμά μου, ἐὰν ὑποβάλλων με εἰς τὴν δουλείαν δὲν ἐνεργεῖ κατὰ τρόπον ἀντίθετον τῆς φυσικῆς μου ὑποστάσεως, ἐὰν ἐγὼ δὲν ἦμαι φύσει ἐλεύθερος, ἐν τίνι ποτὲ δικαίωματι δύναμαι νὰ ἐξεγερθῶ κατὰ τοῦ δεσμεύοντος τὴν ἐλευθέραν βούλησίν μου, ἐνῶ αὕτη δὲν ὑπάρχει καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ μὲ στερήσῃ δυνάμεως, ἣν οὐδόλως κατέχω; Οἱ Hobbes καὶ Hewald, οἱ δοξάζοντες ὅτι τυραννία καὶ δουλεία εἶνε ἀναγκαῖοι κοινωνικοὶ θεσμοὶ, δείκνυνται λογικοὶ καὶ συνεπεῖς πρὸς τὰς ὑλιστικὰς ἀρχάς των. Ἄλλ' οἱ ὑλισταί, οἵ τινες ἀμφισβητοῦντες τὴν ἐλευθέραν τοῦ ἀνθρώπου βούλησιν, λαλοῦσι περὶ πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, καταδικάζουσι τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀρχάς ἢ ἀποδεικνύουσι διὰ τούτου ὅτι ἓνα μόνον σκοπὸν προτίθενται, νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς λαοὺς προτείνοντες εἰς αὐτοὺς πᾶν ὅ,τι

δύναται νά ικανοποιήσῃ τὰς ζωϊκὰς ὁρμὰς καὶ ὀρέξεις των. Εἰς κοινωνίαν ἐν ἣ ἤθελεν ἐπικρατήσῃ τὸ δόγμα τῆς ἀρνήσεως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας μία μόνη δύναται νά ᾔνε ἡ βᾶσις τῆς διοικούσης αὐτὴν ἐξουσίας καὶ τῶν θεσμῶν αὐτῆς, ἡ σωματικὴ δύναμις, ὁ σίδηρος, τὰ δεσμὰ. Καὶ ἐὰν τὰ δεσμὰ ταῦτα καὶ τὸν σίδηρον καὶ τὴν σωματικὴν δύναμιν ἀρπάσῃτε ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἑνὸς καὶ παράδωσῃτε εἰς χεῖρας τῶν πολλῶν, καὶ ἐὰν ὀργανώσῃτε σύστημα πλήρους πολιτικῆς ἐλευθερίας ἐρειδόμενον ἐπὶ τῆς βουλήσεως λαοῦ, ὃν ἐστερήσατε πάσης ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς πεποιθήσεως, θὰ ἔχητε στρατιὰς ὀλοκλήρους Νερώνων καὶ Ἀτιλῶν, ἀλλ' οὐχὶ κοινωνίαν προόδου καὶ ἐκπολιτισμοῦ, δὲν θὰ ἔχητε μάλιστα οὐδὲ κοινωνίαν ἀνθρώπων ἐπιδεκτικὴν συντηρήσεως, ἀλλὰ λεγεῶνας λύκων στερουμένων καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων συντηρήσεως τῶν λοιπῶν συναγελαζομένων κτηνῶν.

Καὶ τῷ ὄντι. Πάντα τὰ ζωϊκὰ ὄντα εἶνε πεπροικισμένα διὰ φυσικῶν ἐνστίκτων ἀποτελούντων νόμους ἀναγκαίους καὶ ἀπαραβάτους, δι' ὧν συντηροῦνται τὰ διάφορα αὐτῶν εἶδη καὶ ἐκπληροῦσι τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ἐν τῷ ἀπεράντῳ κόσμῳ τῆς ζωῆς. Ἀλλ' αἱ ἐνστιγματικαὶ τοῦ ἀνθρώπου ὁρμαὶ, ἀφ' ἑνὸς μὲν περιορίζονται εἰς τὰς πρώτας σωματικὰς ἀνάγκας καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ ἰδίου γένους, ἀφ' ἑτέρου δὲ λίαν διαφέρουσι καὶ τῶν λοιπῶν ζωϊκῶν ἐνστίκτων, τούτων μὲν ὄντων σταθερῶν καὶ ἀναποδράστων, ἐκείνων δὲ μεταβαλλομένων ἢ καὶ καταβαλλομένων ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Ὁ Ἐκελ προτείνας ν' ἀντικαταστήσωμεν διὰ τῶν κοινωνικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐνστίκτων τὴν ἀποβαλλομένην συνείδησιν καὶ τὰς παραγκωνιζομένας ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ἐθεμελίωσε πάσας τὰς σκέψεις του ἐπὶ τῆς μελέτης τῶν ζώων, ἐκ τούτων δὲ ἐσυμπέρανε καὶ περὶ τῆς θέσεως εἰς ἣν ὁ ἀνθρώπος ἤθελεν εὔρεθῆ ἐὰν ἀπεχωρίζετο τῶν ἰδεῶν ἠθικῆς ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως, ἀμὰ δὲ

καὶ πάσης θρησκευτικῆς πεποιθήσεως. «Παρατηρήσατε, λέγει ὁ
"Ἐκελ, τοὺς μυρμηγκας καὶ τὰς μελισσας. Ἐς προσπαθήσωμεν
νὰ καταστρέψωμεν μίαν φωλεάν αὐτῶν καὶ θέλομεν ἴδῃ πάντας
τοὺς μικροὺς ἐκείνους πολίτας νὰ δράμωσιν, οὐχὶ πρὸς διαφύλαξιν
τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπάρξεως, ἀλλ' ὅπως προστατεύσωσι τὴν ἀγα-
πητὴν κοινότητα, εἰς τὴν ἀνήκουσιν. Οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ ἀν-
θίστανται εἰς τὴν ἔφοδον τῶν δακτύλων μας, οἱ ἐπὶ τῶν νεογνῶν
ἐπιστάτοῦντες διασώζουσι τὰ ὠὰ τῆς φωλεᾶς, οἱ δὲ τῶν λοιπῶν
ἔργων προϊστάμενοι ἀνεγείρουσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων νέας κατοικίας.
Ὁ ὄργανισμὸς τῶν μυρμηγκων καὶ τῶν μελισσῶν παρήχθη ἐκ
τῶν φυσικῶν ὁρμῶν καὶ ἀναγκῶν τῶν συναγελαζομένων ζώων
καθ' ὃν τρόπον παρήχθη ὁ ἡμέτερος πολιτισμὸς». Ἄλλὰ πῶς!
Ὁ ἐκπολιτισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος παρήχθη ἐκ τῶν ζωϊκῶν τοῦ
ἀνθρώπου ἐνστίκτων μηδὲλως διαφερόντων τῶν ἐνστίκτων τῶν
μυρμηγκων καὶ μελισσῶν; Πρέπει τίς ν' ἀπετυφλώθῃ ἐκ τοῦ φα-
νατισμοῦ τῶν ὑλιστικῶν δοξασιῶν, ὅπως δημοσιεύῃ τοιοῦτους
παραλογισμοὺς, διότι ἡ παρατήρησις τῶν μυρμηγκων καὶ μελισσῶν
ἐκείνων καταδεικνύει τὸ ἀλλόκοτον τῆς ὑποβολῆς ἐνστιγματικῆς
ἠθικῆς εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Οἱ
μυρμηγκες καὶ αἱ μέλισσαι τρέχουσιν ἀληθῶς πρὸς ὑπεράσπισιν
τῆς κινδυνεύουσης φωλεᾶς καὶ ἐπιτελοῦσι τὰ διάφορα ἔργα τῆς
διασώσεως καὶ τῆς ἀνεγέρσεως νέας κατοικίας, ἀλλ' εἰς ταῦτα
ὁρμῶνται ὑποκινούμεναι ἐκ τῆς ἐνστιγματικῆς ἐκείνης καὶ ἀσυ-
νειδήτου ἐνεργείας, ἣν δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ ὑπεκφύγωσιν.
Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος; Ὅταν ἡ πατρις διατρέχῃ κίνδυνον, τὸ ἐνστι-
κτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως ὑπαγορεύει εἰς ἕκαστον τῶν πολιτῶν
τὴν διάσωσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως, ὅπως δὲ ἀναλάβῃ τὴν
ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνεύουσης πατρίδος, δέον νὰ παλαίσῃ, νὰ
νικήσῃ, νὰ καταβάλλῃ αὐτὸ, διὰ τοῦτο δὲ οὐχὶ πάντες οἱ λαοὶ
οὐδὲ οἱ πολῖται ἀπαξάπαντες ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑπεράσπισιν

τῆς πατρίδος ὡς πράττουσιν οἱ μύρμηκες καὶ αἱ μέλισσαι. Ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα κατὰ καθῆκον, κατ' ἐκλογὴν, δι' ἐλευθέρου συναίσθηματος καὶ ἀγάπης, οὐχὶ δὲ ἐκ φυσικῆς ἐνστιγματικῆς καὶ ἀκαταβλήτου ὁρμῆς.

Αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι καὶ αἱ ὑπὲρ αὐτῆς γενόμεναι θυσίαι δὲν ἐπιβάλλονται ἐξ ἐνστιγματικῆς τινας καὶ ἀκαταβλήτου ἀνάγκης, ἀλλ' ἀποφασίζόμεναι ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ἐναρέτου πατριώτου ἀποτελοῦσι διὰ τοῦτο μίαν τῶν εὐγενεστέρων ἀρετῶν καὶ διεγείρουσι τὰ αἰσθήματα σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης τῶν λοιπῶν συμπολιτῶν. Ἐὰν τὰ κοινωνικὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐνστικτα ἤρκουν πρὸς συντήρησιν, πρὸς κατάλληλον διοργάνωσιν, πρὸς ἐκπολιτισμὸν καὶ πρόοδον τῆς κοινωνίας, ἤθελον ἐπιδράσει ὁμοίως ἐπὶ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς Γῆς οἰκούντων, ἢ δὲ ἀνάπτυξις καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς τῶν λαῶν ἤθελεν εἶνε ἴσος καὶ ὁμοιόμορφος, ὡς εἶνε ὅμοιαι πᾶσαι αἱ ἔξεις καὶ αἱ ἐνέργειαι τῶν κτηνῶν πρὸς ἃ μᾶς ἀφομοιοῦσιν οἱ προφῆται τοῦ Ὑλισμοῦ. Τὸ κτῆνος ἐνεργεῖ κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην σύμφυτον πρὸς τὴν ὕπαρξίν του, ἐνεργεῖ πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὑπὸ μοιραῖον, ὁμοιόμορφον καὶ ἀναπόδραστον νόμον ὡς μία μερὶς τοῦ εἴδους καὶ τοῦ γένους εἰς ὃ ἀνήκει, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μόνος ἐν μέσῳ τῆς κτίσεως ἐνεργεῖ ὡς πρόσωπον δι' ἰδίας ἐπινοήσεως καὶ δι' ἰδίας ἀπολύτου ἐλευθερίας, ἐγχαράσσει δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων του τὸν τύπον τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐνεργότητος εἰς ἣν τὸν ὀδηγεῖ ἡ διάνοια ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάσης φυσικῆς ἀνάγκης καὶ ἐνστιγματικῆς ὁρμῆς. Πάντα τὰ γένη τῶν κτηνῶν ὑποβαλλόμενα εἰς σταθεροὺς καὶ ἀμεταβλήτους νόμους δὲν ἔχουσιν ἱστορίαν. Ἡ περιγραφή τῶν χαρακτήρων καὶ τῆς ἐνεργότητός των εἰς ὠρισμένην χώραν καὶ ἐποχὴν εἶναι ἡ φυσικὴ αὐτῶν ἱστορία ἐν πάσῃ χώρᾳ καὶ πάσῃ ἐποχῇ. Ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μόνος ἀποτελεῖ ἐξαιρέσιν μεταξὺ τῶν κτισμάτων καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ὑπεξαιρέσῃ ἑαυτὸν ἐκ τοῦ ὁμοιομόρφου

καὶ ἀμεταβλήτου τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων σωματικῶς ζῆ. Ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μόνος χειραφετούμενος ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ ἀναγκαιῶν νόμων τελειοποιεῖ ἑαυτὸν καὶ πάντα ὅσα τὸν περιστοιχίζουσι, δημιουργεῖ δὲ ποικίλην ἱστορίαν ἀντιθέτων ἐκδηλώσεων καὶ χαρακτήρων καὶ ἐνεργειῶν διαφόρων κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, κατὰ τοὺς διαφόρους λαοὺς, κατὰ τὰ διάφορα πρόσωπα καὶ τὰς ἀτομικότητας. Ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μόνος συγκινεῖται καὶ ἐπινοεῖ καὶ κατεδαφίζει καὶ πάλιν ἀνεγείρει τὰς κατοικίας καὶ τὰς πόλεις, ἐν αἷς ἐγκαθίσταται ὑπὸ ποικίλας καὶ ἀναριθμητοὺς μορφάς. Ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μόνος τίθησι κανόνας καὶ περιορισμοὺς καὶ νόμους ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐνεργότητος καὶ ὀργανίζει θεσμοὺς καὶ κυβερνήσεις καὶ δημοσίας διαχειρίσεις καὶ συντηρεῖται καὶ προοδεύει καὶ ἐκπολιτίζεται ὑπὸ διαφόρους, πολλάκις δὲ καὶ ὑπὸ ἀντιθέτους νόμους καὶ θεσμοὺς καὶ κυβερνήσεις. Ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μόνος διευθύνει κατ' ἰδίαν βούλησιν τοὺς ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐπιβεβλημένους νόμους, καὶ ἀποκαλύπτων τὰ μυστήρια τῆς φύσεως δημιουργεῖ τὴν τέχνην, τὴν βιομηχανίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὴν ἐπιστήμην. Ἀλλὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοιούτων προόδων ὀφείλει σταθερῶς νὰ παλαίῃ καὶ νὰ νικήσῃ. Παλαίει κατὰ τῶν ἀπαιτήσεων καὶ ὀρέξεων τοῦ ἰδίου σώματος, παλαίει κατὰ τῶν φυσικῶν νόμων ὅσοι ἀντιστρατεύονται πρὸς τὰς ἐπινοήσεις καὶ πρὸς τὰ ἔργα του, παλαίει κατὰ τῶν ὁμοίων του ὅπως τὰς ἐπισκοτιζούσας τὴν ἀλήθειαν προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας καταβάλλῃ ἢ ὅπως ἀποκρούσῃ τὰς ψευδεῖς διδασκαλίας ὅσαι προτίθενται νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ἀπλήν σωματικὴν μηχανὴν καὶ παραλύσωσι τὰς πηγὰς πάσης προόδου καὶ πάσης ἠθικῆς ζωῆς, ἢ δὲ ἀδιάλειπτος αὕτη πάλιν εἶνε ἡ τρανωτάτη τῶν ἀποδείξεων τῆς ἐλευθέρου αὐτοῦ βουλήσεως.